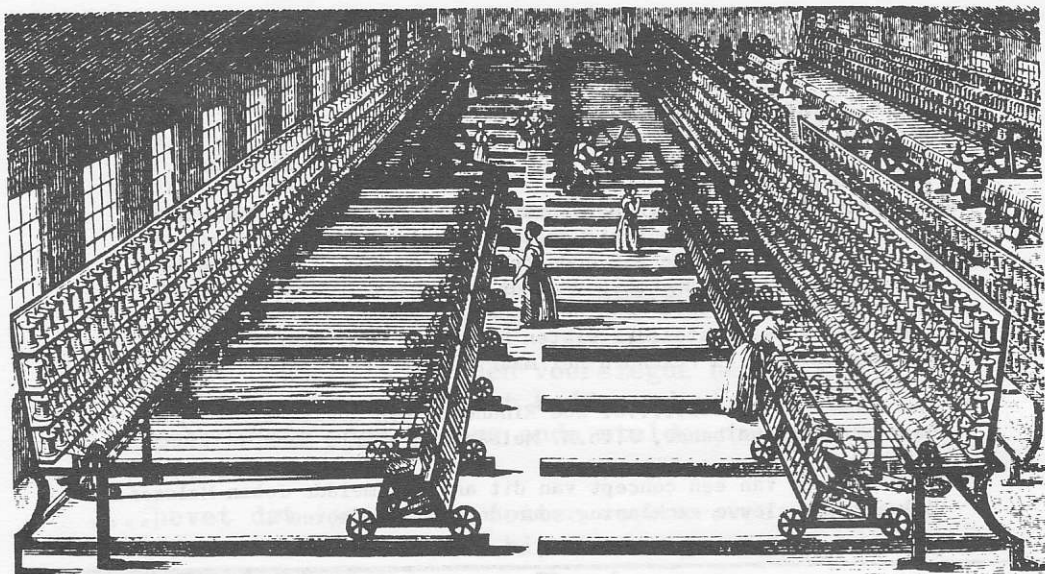

SPINNERIJ BEKKER (2):

Voorbeeld van voor-industriële plattelandsnijverheid

door Giel van Hooff

Prof. I.J. Brugmans, schrijver van diverse standaardwerken over de 19e-eeuwse sociaal-economische geschiedenis van Nederland, constateert in zijn hoofdwerk een verschuiving van de textielnijverheid in de regio Z.O.-Brabant vanuit het min of meer stedelijk centrum (Helmond) naar het eromheen liggende platteland. Hij gebruikt daarvoor zelfs een aparte term, rustikalisering, zonder dit begrip echter nader te omschrijven of er een analyse van te geven (1). Toch lijkt het ons belangrijk om eens beter te kijken waarom katoenspinnerijen als Bekker, die in de eerste helft van de 19e-eeuw in de regio Z.O.-Brabant opkomen, zich niet in het centrum zelf vestigen, maar daarbuiten, en waarom deze bedrijven geen van allen uitgroeien tot een moderne industrie.

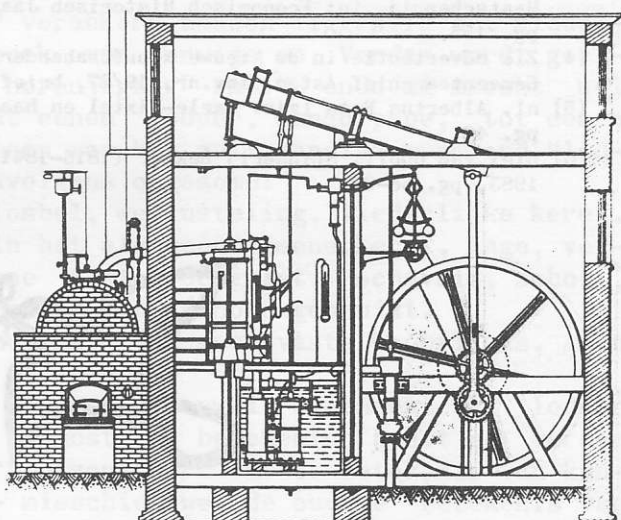
De uitbreiding van de plattelandsnijverheid is typerend voor het vroeg-kapitalisme of de voor-industriële produktiewijze, waarbij de ondernemers niet door mechanisering hun produktie proberen uit te breiden en/of produktiekosten te verlagen, maar dat trachten te realiseren door gebruik te maken van de goed-

tussen 1815 en 1830 in de regio-Helmond gevestigd werden, op de dorpen terecht kwamen (in tegenstelling tot de weefgoederenfabriekjes die in Helmond geconcentreerd waren én bleven) is m.i. voornamelijk een gevolg van de toenmalige situatie op de arbeidsmarkt: de halfgemechaniseerde spinnerijtjes met hun handenarbeid en eenvoudige machinerieën, konden de concurrentie met het goedkope, machinaal vervaardigde, Engelse garen slechts aan door de loonkosten laag te houden en kinderarbeid in te schakelen. De grondstof kostte hen, mede vanwege de transportkosten, meer dan in Engeland, en voor de fijnere garens ontbrak het hen waarschijnlijk aan geschikte apparatuur. Alleen onder de bescherming van een invoerrecht op buitenlandse garens dat tot 1830 gold (wat, omdat het naar gewicht ging, de grovere, dikkere garens relatief zwaarder belastte dan de fijne, terwijl in de Helmondse textielnijverheid met haar eenvoudige stoffen een redelijk grote vraag was naar grovere garens), konden de plaatselijke spinnerijen zich handhaven.

Kinderen, die voor het spinwerk ingeschakeld konden worden waren in die periode vooral op de dorpen te vinden. In weverscentra als Helmond en Mierlo waren al veel kinderen ingeschakeld als hulpwever, spoeler e.d.. De Helmondse fabriceurs beheersten als huiseigenaar, d.m.v. gedwongen winkelnering, onderlinge afspraken e.d., de plaatselijke arbeidsmarkt volkomen en zij zullen geen vreemde concurrentie geduld hebben. Vandaar dat ook de fabrikanten uit Haarlem, die rond 1838-1840 hier calicots laten weven, in Gemert en Mierlo terecht komen, terwijl in Helmond hun vertegenwoordiger weinig voet aan de grond krijgt (3).

Rond 1830 zijn dan ook de belangrijkste spinfabriekjes in Asten, Aarle-Rixtel en Gemert te vinden. Tussen 1830 en 1840 verdwijnen de meesten, omdat zij als gevolg van de afschaffing van de importheffing, de concurrentie met het goedkoper geworden buitenlands garen niet aankunnen. Slechts de spinnerij in Asten kan zijn bestaan, zij het in zeer 'afgeslankte' vorm langer rekken door het produceren van lampekatoen, maar in 1856 wordt ook dit bedrijfje opgeheven (4). Geen enkele spinnerij heeft zich tot een modern geheel gemechaniseerd bedrijf kunnen ontwikkelen: daarvoor ontbrak het de buitenlandse spinmeesters aan kapitaalkrachtige ondernemingsgeest. De weeffabrikanten, voornamelijk in Helmond geconcentreerd, waren bovendien niet of nauwelijks in een zelfstandige spinnijverheid in de regio geïnteresseerd. Zij konden het garen vrij gemakkelijk uit het buitenland (vrnl. Engeland) krijgen. Slechts belemmeringen in deze aanvoer (bijv. ten gevolge van

hoge prijzen, dichtgevroren vaarwegen e.d.) zouden het idee van een eigen grondstofvoorziening aantrekkelijk hebben kunnen maken, maar deze belemmerende omstandigheden golden niet in die mate als bijvoorbeeld in Twente waar in 1829 door Hofkes een moderne spinnerij werd opgericht. Ook de behoefte om voor het eigen bedrijf een spinnerij op te richten was niet erg groot. Van slechts één Helmondse fabriceur bestaat de aanwijzing dat hij bij een spinnerij betrokken is geweest (5). Daarbij speelde de (conservatieve) handelsgeest van de meeste Helmondse fabriceurs ook een rol: een (moderne) spinnerij vereiste veel vast kapitaal en bracht veel risico met zich mee: hetzelfde geld kon sneller en met minder risico's in de produktie en handel van weefgoederen e.d. terugverdiend worden.

Een stoommachine van een model, zoals dat rond 1800 veel gebruikt werd.

Het voorbeeld van de Gemertse spinnerij toont aan dat niet zozeer technisch kunnen of financieel vermogen de ontwikkeling van de spinnijverheid in de regio Z.O.-Brabant heeft bepaald. Het ontbrak de Bekkers gezien de installatie van bijvoorbeeld een stoommachine en eigen ketel niet aan innovatiedrift en technische kennis, terwijl zij het benodigde kapitaal voor deze investering in eigen dorp konden lenen (6).

Maar de markt voor weefgarens, die door de vrij vlotte aanvoersmogelijkheden via de Zuid-Willemsvaart werd beïnvloed, was, zeker na afschaffing van het beschermend invoerrecht, te zeer blootgesteld aan de buitenlandse concurrentie. Pas in de eerste wereldoorlog, als de aanvoer van buitenlandse garens stopt, gaan enkele Helmondse fabrieken zich weer voor het spinnen van eigen garens interesseren.

NOTEN:

- (1) I.J. Brugmans, Paardenkracht en mensenmacht, Den Haag 1961, pg. 162-163.
- (2) I.J. Brugmans, Honderd Jaren Nederlandse Nijverheid, 1830-1930, in: Welvaart en Historie, Den Haag 1978, pg. 124-125.
- (3) Zie het verslag van R. Campbell van een reis door Noord-Brabant in november 1837, in opdracht van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, in: Economisch Historisch Jaarboek, dl. XL, 1977, pg. 155.
- (4) Zie advertentie in de Nieuwe Noordbrabander van 12 juli 1856 en Gemeentearchief Asten, inv.nr. 19/27, brief nr. 158.
- (5) nl. Albertus Bots (zie: Aarle-Rixtel en haar textielnijverheid, pg. 42).
- (6) Giel van Hooff, Spinnerij Bekker (1816-1841), in: Gemerts Heem, 1983, pg. 68-80.

